

Inkluzivno sjećanje

Inicijativa mladih
za ljudska prava

listopad, 2021.

**Preporuke za
komemoriranje
civilnih žrtava
rata za
predstavnike
lokalne i
područne
samouprave u
Republici
Hrvatskoj**

Iceland
Liechtenstein
Norway **Active
citizens fund**

Sam rat jedan je od najvećih generatora kršenja ljudskih prava

Zoran Pusić

Izdavač:

Inicijativa mladih za ljudska prava
Eugena Kumičića 8, 10000 Zagreb
www.yihr.hr

Za izdavača:

Morana Starčević

Urednica:

Branka Vierda

Autorski tim:

Ana Gvozdić, Branka Vierda

Zagreb, listopad 2021.

1. ————— 4

Uvod

2. ————— 7

Što je memorijalizacija?

3. ————— 8

Zašto se prisjećati prošlosti?

4. ————— 11

Kako se prisjećati prošlosti?

5. ————— 16

Primjeri dobre prakse

6. ————— 18

PREPORUKE

7. ————— 20

Izvori

8. ————— 22

Aneks

**Umjetničko rješenje
komemoriranja civilnih žrtava
ratova devedesetih**

1. - Uvod

Poštovani i poštovane predstavnici i predstavnice lokalne i/ili područne samouprave,

Pred Vama se nalazi dokument u kojem je Inicijativa mladih za ljudska prava kreirala Preporuke za komemoriranje civilnih žrtava ratova devedesetih u okviru Projekta 40: Otkrivanje, osvještavanje, osnaživanje i organizacija za ljudska prava, kojim zajedno s partnerima Europski dom Vukovar, Status M, Projekt građanskih prava Sisak te Arterarij adresiramo porast nacionalizma u Republici Hrvatskoj.

Inicijativa mladih za ljudska prava nevladina je organizacija sa sjedištem u Zagrebu osnovana 2008. godine. U svom radu duljem od deset godina dokazala se kao jedna od glavnih organizacija u polju zagovaranja i doprinosa razvoju ljudskih prava u Hrvatskoj. Zajednički rad koji je ostvaren u okviru doprinosa svih ureda Inicijative mladih za ljudska prava, u Srbiji, Crnoj Gori, Kosovu, Bosni i Hercegovini te Hrvatskoj, prepoznat je na međunarodnoj razini te je 2019. i nagrađen nagradom Vaclav Havel. Parlamentarna skupština Vijeća Europe dodjeljuje spomenutu nagradu pojedincima i organizacijama koje su ostvarile izniman doprinos u promicanju ljudskih prava. Regionalna mreža Inicijative mladih za ljudska prava prva je organizacija u povijesti dodjeljivanja nagrade koja ju je osvojila. Inicijativa mladih za ljudska prava fokusirana je na multidisciplinarni pristup temama koje se odnose na suočavanje s prošlošću u cilju doprinosa neponavljanju ratova. Svoj rad Inicijativa realizira zagovaranjem prema tijelima lokalne i područne samouprave, nacionalnim institucijama te europskim i

međunarodnim organizacijama kao i brojnim edukativnim sadržajima za raznolike skupine korisnika i korisnica.

Smisao i cilj preporuka za tijela lokalne i područne samouprave je:

- **Potaknuti lokalnu vlast na aktivni angažman te pružanje primjera dobre prakse u komemoraciji svih civilnih žrtava rata u duhu ljudskih prava neovisno o njihovom nacionalnom podrijetlu ili etničkoj pripadnosti**
- **Omogućiti koherentan i sažet prikaz međunarodnih akata te primjera dobre prakse u regionalnom kontekstu posvećen važnosti prikladnog komemoriranja civilnih žrtava**
- **Predložiti konkretno umjetničko rješenje za komemoriranje civilnih žrtava**

Tijekom rata devedesetih godina prošlog stoljeća u Hrvatskoj temeljem službenih podataka stradalo je više od devet tisuća civila. Nevladina organizacija Documenta – centar za suočavanje s prošlošću u svojim istraživanjima došla je do brojke od 20.197 registriranih žrtava (Jovanović, 2021.)

Donošenjem novog Zakona o civilnim stradalnicima iz Domovinskog rata u srpnju 2021. godine stvorena je prilika za unaprjeđivanje procesa utvrđivanja statusa i ostvarenja prava svim civilnim žrtvama rata. Unatoč tome što legislativni okvir i prateća praksa mogu ostvariti naknade štete žrtvama za patnju koju su proživjele, simboličke reparacije poput kojih je i spomenik civilnim žrtvama rata dodatno doprinose priznanju patnje obiteljima žrtava, ali i društvu u cijelosti, u procesu rehabilitacije. Ovakav tip reparacije, nekonvencionalan način ispravljanja nepravde, nadoknada je za sramotu i poniženje naneseo žrtvama te doprinos povratu njihovog ugleda i jednakog statusa u očima javnosti (Teitel, 2014.).

Simboličke reparacije odnose se na komemoracije, javne isprike najviših državnih dužnosnika za počinjenje teških zločina, postavljanje spomenika, imenovanja ulica, trgova i drugih javnih površina ili institucija. One pomažu očuvanju poštovanja i sjećanja na žrtve te pridonose garanciji neponavljanja zločina.

U Hrvatskoj ne postoji spomenik koji čuva i potiče na sjećanje na sve civilne žrtve ratova devedesetih ne praveći razliku među žrtvama. Motivirani važnošću da Hrvatska postane država koja odnos prema svojoj prošlosti shvaća odgovorno te vlastitim primjerom pokaže kako je društveni prosperitet u budućnosti jedino moguć ako se preuzme odgovornost za vlastite pogreške iz prošlosti, odlučili smo obratiti se lokalnim institucijama u nadi da ćete naše preporuke prepoznati kao važne i vrijedne te ih iskoristiti u plemenite svrhe.

2. ————— **Što je memorijalizacija?**

Međunarodna koalicija za mjesta savjesti (2016) (International Coalition of Sites of Conscience) predstavlja memorijalizaciju kao vrstu simboličnih reparacija koje čine sastavni dio suočavanja s prošlošću te važan dio procesa tranzicijske pravde. Izvještaj Specijalne izjaviteljice Ujedinjenih naroda (UN) u području kulturalnih prava, Faride Shaheed, iz 2014. godine objašnjava da se memorijali odnose na fizičku reprezentaciju ili komemorativne aktivnosti u javnom prostoru koje se tiču određenih događaja poput ratova, konflikta te masovnih ili teških kršenja ljudskih prava (str. 4–5). Priručnik za memorijalizaciju u post-konfliktnim društvima, “Od sjećanja do djela”, koji je izradila Međunarodna koalicija za mjesta savjesti (2016), pojašnjava da memorijalizacija uključuje razne oblike poput muzeja, komemorativnih ceremonija, javnih isprika, preimenovanja javnih ustanova te druge inicijative koje imaju za cilj prikladno i društveno odgovorno se prisjećati prošlosti (str. 11).

3. ———

Zašto se prisjećati prošlosti?

Specijalni izvijestitelj Ujedinjenih naroda za promicanje istine, pravde, reparacija i jamstva neponavljanja, Fabián Salvioli, u svom izvješčaju o procesima memorijalizacije iz 2020. godine pojašnjava temeljnu pretpostavku tranzicijske pravde – društvo se treba suočiti sa zločinima u procesu izgradnje “demokratskog, pluralističkog, inkluzivnog i miroljubivog društva” (2020, str. 4).

Salvioli (2020) pozicionira procese memorijalizacije unutar tranzicijske pravde pojašnjavajući kako bez sjećanja, ne može biti ostvarenja prava na istinu, pravdu, reparacije i jamstvo neponavljanja – stupove tranzicijske pravde. Upravo zbog toga, on predstavlja sjećanje na kršenja ljudskih prava i međunarodnog humanitarnog prava kao peti stup tranzicijske pravde (str. 5).

Unutar ovog teorijskog okvira, memorijalizacija predstavlja oblik reparacija žrtvama. Dokumentom “Temeljna načela i smjernice o pravu na pravni lijek i obeštećenje za žrtve teških povreda međunarodnog prava o ljudskim pravima i ozbiljnih kršenja međunarodnog humanitarnog prava”, Generalna Skupština Ujedinjenih Naroda naglašava da odgovarajuće, učinkovite i pravovremene reparacije doprinose ciju promicanja pravde, a među reparacijama, točnije satisfakciji, navode i komemoracije i počasti žrtvama. Salvioli (2020) pojašnjava zašto sjećanje na žrtve u obliku memorijalizacije predstavlja

reparacije i doprinosi ciljevima tranzicijske pravde – upravo zato jer je “prepoznavanje ratnih zločina i masovnih kršenja ljudskih prava neophodno za vraćanje dostojanstva žrtvama” (str. 4).

Međutim, kako bi procesi memorijalizacije zaista imali pozitivan učinak, Shaheed (2014) posebice naglašava važnost službenog, javnog prepoznavanja zločina od strane državnih institucija i njihove odgovornosti u tom procesu (str. 8). Nužno je da memorijalizacija uključuje utvrđivanje istine, prihvaćanje činjenica, preuzimanje odgovornosti te javnu ispriku (Shaheed, 2014, str. 8-9). Inicijativa mladih je i prethodno zagovarala važnost reparacija kao mehanizma za zadovoljenje prava žrtava kršenja ljudskih prava, specifično prava žrtava na moralnu satisfakciju, za što su nadležne državne institucije (Inicijativa mladih za ljudska prava, 2018).

Bitno je naglasiti da memorijalizacija nije proces okrenut samo ka prošlosti. Shaheed (2014) objašnjava kako pored prepoznavanja žrtava, memorijalizacija je okrenuta k sadašnjosti kao proces koji omogućava iscjeljenje i izgradnju povjerenja te ka budućnosti s ciljem da spriječi buduće nasilje i jamči neponavljanje zločina (str. 1, 6).

Salvioli (2020) također naglašava da prepoznavanje svih ratnih zločina i masovnih kršenja ljudskih prava doprinosi izgradnji povjerenja i pomirenja, i to na vertikalnom nivou, to jest između građana i države, kao i na horizontalnom nivou, među grupama koje su bile uključene u konflikt (str. 5).

S druge strane, Salvioli (2020) objašnjava kako nedostatak prepoznavanja zločina “vodi do negiranja te ovjekovječuje i legitimira nasilje”, odnosno narušava cilj jamstva neponavljanja (str. 5). Upravo zbog toga, iz Međunarodne koalicije za mjesta savjesti (2016) naglašavaju da **sjećanje služi promoviranju kulture demokratizacije** kroz stvaranje “never again” [nikad ponovno] mentaliteta (str. 3). Memorijalizacija doprinosi izgradnji takve kulture jer otvara prostor za promišljanje o sadašnjosti i “prepoznavanju suvremenih problema vezanih za isključivanje, diskriminaciju, marginalizaciju i zlouporaba moći” (Salvioli, 2020, str. 4).

Osim što međunarodne organizacije potiču reagiranje na masovna kršenja ljudskih prava i kroz memorijalne aktivnosti, i same civilne žrtve rata u Hrvatskoj pozivaju na upravo takav odgovor od predstavnika vlasti. Prema Istraživanju problema i potreba civilnih žrtava rata koja je provela Documenta (2012), članovi obitelji poginulih i nestalih “žele sjećanje na sve stradale i propisno obilježavanje mjesta stradanja” (str. 53). S obzirom na prikazani poticaj za prisjećanje civilnih žrtava rata, u narednom dijelu se osvrćemo na to kako se prisjećati prošlosti.

4.

Kako se prisjećati prošlosti?

Otvaranje dijaloga u društvu

Shaheed (2014) naglašava važnost otvaranja dijaloga u društvu kroz proces memorijalizacije te potiče stvaranje prostora za artikuliranje narativa onih na koje je utjecalo kršenje ljudskih prava (str. 1). Nije bitno samo da su njihove perspektive uključene, već i da imaju osjećaj *vlasništva* nad spomenikom koji se gradi u svrhu prepoznavanja zločina koje su pretrpjeli (Shaheed, 2014, str. 13). Salvioli se također osvrće na ovaj pristup, ističući kako je **cilj “omogućiti žrtvama da objasne brutalnu prošlost bez opravdanja, pritom ublažavajući postojeće napetosti i omogućavajući društvu mirniji života s naslijeđem ranijih podjela”** (str. 7).

U isto vrijeme, važno je uključiti ne samo one zajednice koje su direktno vezane za prošlost, već i šire društvo s obzirom na ciljeve memorijalizacije koji se tiču izgradnje povjerenja u sadašnjosti i izgradnje budućnosti u kojoj se zločini ne ponavljaju (Shaheed, 2014, str. 16). **Šire društvo se uključuje s obzirom na to da je cilj pravilne uporabe sjećanja da “uspostavi dijalošku istinu, to jeste, stvori uslove za debatu unutar društva o uzrocima i posljedicama zločina i nasilja iz prošlosti te o pripisivanju direktne i nedirektne odgovornosti”, kako bi**

se prevazišle "potpuno odvojene i neusklađene procjene o onome što se dogodilo" (Salvioli, 2020, str. 7).

Bitno je naglasiti da takvi različiti narativi i interpretacije nasilja iz prošlosti trebaju zajedno postojati u demokratskom društvu, ali "bez nasjedanja na opasan relativizam niti uspostavljajući homogen način razmišljanja" (Salvioli, 2020, str. 7). Nadalje, takav pristup "nikad ne bi trebao rezultirati poricanjem ili umanjivanjem učinjenih kršenja [ljudskih prava]" (Salvioli, 2020, str. 7). Upravo zbog toga, Salvioli (2020) naglašava da iako se različiti narativi uključuju, "glasovi žrtava kršenja ljudskih prava moraju igrati glavnu ulogu u konstrukciji sjećanja, pritom izbjegavajući izobličenja koje počinitelji mogu pokušati nametnuti" (str. 7). Također, uključivanje različitih narativa ne znači da se procesi memorijalizacije ne temelje na činjenicama; naprotiv, neophodno je da se procesi memorijalizacije temelje na rigoroznim povijesnim istraživanjima (Shaheed, 2014, str. 21).

Uključivanje raznovrsnih aktera

U cilju uključivanja povijesnih činjenica te perspektiva onih koji su najviše pogođeni zločinima, kao i cjelokupnog društva, potrebno je da proces memorijalizacije poveže razne aktere. Shaheed (2014) zagovara suradnju između vlasti, građana i civilnog društva, posebice predstavnika onih koji su direktno pogođeni događajima iz prošlosti (str. 20). Kao što je i Salvioli (2020) istaknuo, Iz Međunarodne koalicije za mjesta savjesti (2016) naglašavaju da su iskrene konzultacije s grupacijom civilnog društva neophodne. U kontekstu memorijalizacije, ovaj pristup podrazumijeva direktno uključivanje preživjelih u rasprave o tome što i kako će se memorijalizirati (Međunarodna koalicija za mjesta savjesti, 2016, str. 3).

Pored navedenih aktera, Shaheed (2014) također prepoznaje potencijalni doprinos umjetnika u razvoju spomenika - upravo ono što je Inicijativa mladih za ljudska prava postigla osmišljavanjem i

raspisivanjem natječaja za umjetničko rješenje za komemoriranje civilnih žrtava te konačno, odabirom djela "Fragmenti" mlade arhitektice Isabell Radešić.

Shaheed (2014) ističe da umjetnici imaju sposobnost "osvijetliti prošlost i ojačati sposobnost ljudi da "zamisle" drugog", na osnovu čega umjetnici "igraju neophodnu ulogu u procesima memorijalizacije" (str. 15). Fokus se stavlja na umjetničke doprinose s obzirom na to da, u odnosu na druge oblike komunikacije, izvještaje i statistike, imaju jaču sposobnost podizanja svijesti o kršenjima ljudskih prava i njihovim posljedicama (Shaheed, 2014, str. 15).

Uloga predstavnika vlasti

Uz poticaj predstavnicima vlasti da se uključe u procese memorijalizacije, međunarodni standardi daju jasne upute kako to učiniti na odgovoran i konstruktivan način. Pored izvještaja UN-ove Specijalne izvijestiteljice u području kulturalnih prava, u ovu svrhu je koristan i izvještaj Fischer i Petrović-Ziemer (2013) ispred Berghof Fondacije pod nazivom "Suočavanje s prošalošću na Zapadnom Balkanu: Inicijative za izgradnju mira i tranzicijsku pravdu u Bosni i Hercegovini, Srbiji i Hrvatskoj" koji sadrže specifične preporuke za predstavnike vlasti.

Kao što je prethodno navedeno, procesi memorijalizacije služe pružanju simboličkih reparacija i javnog priznanja s ciljem iscjeljenja (Shaheed, 2014, str. 21). U tom smislu, Fischer i Petrović-Ziemer (2013) naglašavaju **važnost javne isprike** u kojoj predstavnici vlasti imaju značajnu ulogu (str. 160). Shaheed (2014) prepoznaje mogućnost javnog i službenog priznanja zločina da doprinese **razvoju politika pomirenja** među grupama koje su se suprotstavljale tijekom konflikta.

Inkluzivan pristup sjećanju

Fischer i Petrović-Ziemer (2013) također pozivaju predstavnike vlasti da zagovaraju inkluzivne procese memorijalizacije. Shaheed (2014) objašnjava kako spomenici posvećeni žrtvama samo jedne etničke grupe bez obzira prema drugima mogu pojačati napetosti, potaknuti “etnicizaciju” žrtava i dovesti do nasilja u budućnosti (str. 13). Takvi spomenici često sadrže simbole koji su isključivo vezani za jednu zajednicu te time razgraničavaju zajednice (Shaheed, 2014, str. 13). Suprotno tome, prijedlog umjetničkog rješenja, koji Inicijativa mladih za ljudska prava dostavlja, nije posvećen žrtvama samo jedne etničke grupe već je inkluzivan.

Nadalje, Salvioli (2020) napominje da proces sjećanja ne bi trebao potaknuti natjecanje među žrtvama u situacijama kad predstavnici vlasti podržavaju određene grupe, dok su ostali marginalizirani (str. 7). S obzirom na toda procesi memorijalizacije trebaju uključivati razne aktere, međunarodni standardi posebice pozivaju predstavnike vlasti da osiguraju inkluzivne procese koji nisu isključivi bilo temeljem etničke pripadnosti bilo temeljem nacionalnog podrijetla.

Specifično za kontekst Hrvatske i regije, Fischer i Petrović-Ziemer (2013) posebice **upozoravaju na etnonacionalnu propagandu i stereotipe** na koju se predstavnici vlasti nerijetko oslanjaju kako bi politički profitirali (str. 160). U međunarodnom kontekstu također, Shaheed (2014) naglašava da sudjelovanje predstavnika vlasti u procesima memorijalizacije ne bi trebalo služiti njihovim političkim ciljevima (str. 21). Imajući navedeno u vidu, procesi memorijalizacije trebaju nadići negiranje događaja iz prošlosti te se udaljiti od diskursa koji uspostavlja kolektivnu krivnju za zločine, u našem kontekstu često oslonjenu na upisivanje krivnje čitavom narodu (Shaheed, 2014; Fischer i Petrović-Ziemer, 2013).

Suprotno tome, procesi memorijalizacije trebaju doprinijeti **redefiniciji nacionalnog identiteta kroz politike pluralizma koje prepoznaju različite zajednice** (Shaheed, 2014, str. 21).

Povezivanje sa suvremenim temama

Konačno, važno je da suočavanje s prošlošću kroz procese memorijalizacije od strane predstavnika vlasti jasno uključi **suvremene teme**. Shaheed (2014) zagovara procese memorijalizacije koji doprinose promociji društvenog angažmana, kritičkom razmišljanju i promoviranju rasprava o prošlosti kao i suvremenim izazovima. Kako bi memorijalizacija doprinijela jamstvu neponavljanja neophodno je da prošlost informira sadašnjost i olakšava razumijevanje suvremenih problema vezanih za demokraciju, ljudska prava i jednakost (Shaheed, 2014, str. 21).

Savlioli (2020) predlaže da se procesi memorijalizacije “fokusiraju na razumijevanje opresivnih mehanizama i dehumanizacije koji uvijek prethode nasilju velikih razmjera, otvarajući široku debatu o uzrocima i posljedicama nasilja u prošlosti i potrebi za izgradnjom drugačije budućnosti” kako bi se razumio kontekst koji je omogućio masovna kršenja ljudskih prava i međunarodnog humanitarnog prava (str. 9-10).

Prema uvidu Inicijative mladih za ljudska prava, na području država koje su bile članice Savezne Federativne Republike Jugoslavije postoji veoma mali broj spomenika i spomen obilježja civilnim žrtvama rata, koji žrtve ne razdvajaju temeljem nacionalne pripadnosti ili etničkog podrijetla.

Spomen obilježje civilnim žrtvama rata u Podgorici

Jedan od takvih primjera je spomen obilježje "Civilnim žrtvama ratova na prostoru bivše Jugoslavije od 1991. do 2001. godine" koji je svečano otvoren u parku Pobrežje u Podgorici na dan obilježavanja 16. godišnjice genocida u Srebrenici, 11. srpnja 2011.

Osim što je iz samog naziva spomenika vidljivo da je spomen obilježje inkluzivnog karaktera kad je u pitanju nacionalna pripadnost ili etničko podrijetlo žrtava, bitno je naglasiti da je prilikom otvaranja spomenika prisustvovao tadašnji premijer Crne Gore, Igor Lukšić. Međutim, važno je i istaknuti da su brojni predstavnici civilnog društva, ali i vlasti, kritizirali otvaranje spomenika prije nego što je značajan broj počinitelja ratnih zločina u Crnoj Gori bio kažnjen progonjen za te zločine (Tomović, 2011). Ova perspektiva naglašava važnost implementiranja holističkog pristupa tranzicijskoj pravdi, uključujući

pored memorijalizacije i druge mehanizme tranzicijske pravde, poput kaznenog progona ratnih zločina.

Spomenik “Našoj djeci – civilnim žrtvama rata 1992–1995” u Konjicu

U Konjicu se nalazi spomenik djeci civilnim žrtvama rata koji također ne razdvaja žrtve po nacionalnoj osnovi ili etničkom podrijetlu. Kako ističe Edin Ramulić, aktivist za ljudska prava koji se dugi niz godina zalaže za izgradnju sličnog spomenika u Prijedoru, na spomeniku u Konjicu “je upisano 16 imena, ravnopravno jedno uz drugo stoje Pavle, Josip, Halil, Sanja, Elma, Florijan... Zajedno na istoj ploči i Srbi i Hrvati i Bošnjaci, ubijena djeca Konjica”. Također je bitno naglasiti da su lokalne vlasti aktivno sudjelovale u procesu izgradnje spomenika.

6. --- PREPORUKE

Sukladno međunarodnim standardima, potičemo tijela lokalne i područne samouprave da:

- ▶ Postave spomenik civilnim žrtvama rata u cilju pružanja simboličkih reparacija žrtvama i jamstva neponavljanja zločina
- ▶ Uključe raznovrsne aktere (predstavnike žrtava i obitelji, predstavnike i predstavnice organizacija civilnog društva, predstavnike manjinskih zajednica, građana, umjetnika, predstavnike vlasti na svim razinama) u proces postavljanja spomenika i na taj način omoguće otvaranje dijaloga zasnovano na utvrđenim činjenicama
- ▶ Organiziraju redovne komemoracije kontinuirano se i iskreno posvećujući čuvanju sjećanja na sve žrtve ratova devedesetih
- ▶ Odgovorno i javno govore o počinjenim kršenjima ljudskih prava i međunarodnog humanitarnog prava na području njihove županije promovirajući tako kulturu demokratizacije i sjećanja
- ▶ Oslobođeno relativizacije i kompenzacije s drugim zločinima počinjenim za vrijeme ratova devedesetih potiču inkluzivne komemoracije
- ▶ Doprinesu redefiniranju nacionalnog identiteta kroz politike pluralizma
- ▶ Potiču raspravu o suvremenim temama s ciljem izgradnje budućnosti u kojoj se zločini ne ponavljaju

7. Izvori

Bužinkić, E. (2012). Istraživački izvještaj: Civilne žrtve rata u Hrvatskoj, Pravo na pravni lijek i reparaciju za žrtve teških kršenja međunarodnog prava o ljudskim pravima i ozbiljnih povreda međunarodnog humanitarnog prava, Potrebe, praksa, preporuke. Documenta – Centar za suočavanje s prošlošću.

—

https://documenta.hr/wp-content/uploads/2020/09/Documenta_civilne_zrtve_2012_izvjestaj.pdf

Fischer, M. and Petrović-Ziemer, Lj. eds. (2013). Recommendations for policy-makers in Bosnia-Herzegovina, Serbia and Croatia. In *Dealing with the Past in the Western Balkans: Initiatives for Peacebuilding and Transitional Justice in Bosnia-Herzegovina, Serbia and Croatia* Berghof Report No. 18, 2013. Berghof Foundation.

—

<https://d-nb.info/1077110456/34>

Inicijativa mladih za ljudska prava. (2018). *Kako se ispričati za zločine: Priručnik za političare*.

—

<http://yihr.hr/wp-content/uploads/2018/04/Kako-se-ispri%C4%8Dati-za-zlo%C4%8Dine-priru%C4%8Dnik-za-politi%C4%8Dare.pdf>

Jovanović, N. (2021., 19. srpnja). Iskorak za žrtve. *Portal Novosti*.

—

<https://www.portalnovosti.com/iskorak-za-zrtve>

Naidu, E. (2016). *From Memory to Action: A Toolkit for Memorialization in Post-Conflict Societies*. International Coalition of Sites of Conscience.

—

<https://www.sitesofconscience.org/wp-content/uploads/2017/07/Memorialization-Toolkit-English.pdf>

Ramulić, E. (2021, 9. siječnja). Djeca su mrtva, živjela republika. *InfoRadar*.

—

<https://inforadar.ba/djeca-su-mrtva-zivjela-republika/>

Salvioli, F. (2020). *Memorialization processes in the context of serious violations of human rights and international humanitarian law: the fifth pillar of transitional justice*, Report of the Special Rapporteur on the promotion of truth, justice, reparation and guarantees of non-recurrence (A/HRC/45/45). United Nations General Assembly Human Rights Council.

Shaheed, F. (2014). *Report of the Special Rapporteur in the field of cultural rights, Farida Shaheed: Memorialization processes* (A/HRC/25/49). United Nations General Assembly Human Rights Council.

Teitel, R. (2014.). *Tranziciona pravda*. Beograd: Fabrika knjiga.

Tomović, P. (2011., 11. srpnja). Otkriven spomenik civilnim žrtvama, krivci na slobodi. *Radio Slobodna Evropa*.

—

<https://www.slobodnaevropa.org/a/otkriven-spomenik-zrtvama-ratova-krivci-na-slobodi/24262357.html>

United Nations General Assembly. (2005). *Basic Principles and Guidelines on the Right to a Remedy and Reparation for Victims of Gross Violations of International Human Rights Law and Serious Violations of International Humanitarian Law*.

—

<https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/remedyandreparation.aspx>

8. —————

Aneks

Umjetničko rješenje komemoriranja civilnih žrtava ratova devedesetih

autorica:

Isabell Radešić

koncept

Spomenik stradalim civilima je skup prepoznatljivih elemenata rasprostranjenih diljem države.

Ponavljajući element reflektirajuće metalne plohe pojavljuje se na različitim mjestima u različitim mjerilima.

Promatrač - civil - u spomenicima vidi svoj vlastiti odraz koji je djelomično iskrivljen te se tako može lakše poistovjetiti sa poginulima te subjektivnije i jasnije doživjeti poruku i povijesni događaj.

Iako namijenjen komemoraciji stradalim civilima tokom domovinskog rata u RH, on je toliko općenit da ne ovisi o mjestu ni o vremenu i može se postaviti na bilo koje mjesto stradanja civila diljem svijeta, kao podsjetnik na neoprostive zločine.

Skup pojedinačnih spomenika (elemenata) čini jedan veliki spomenik. Elementi su fragmenti cjelokupnog spomenika i pojedinačno su nedovršeni, a oblikovani su tako da podsjećaju na komade razbijenog ogledala. Ne postoje dva identična, ali je svaki prepoznatljiv i jasan.

uklapanje u kontekst

Veličina i pozicija metalnih ploča ovise o prostornim karakteristikama mjesta na kojem se postavljaju.

Zbog refleksije se automatski uklapaju u svaki kontekst, a plohe mogu biti postavljene na fasade zgrada ili kao slobodnostojeća kombinacija više ploha.

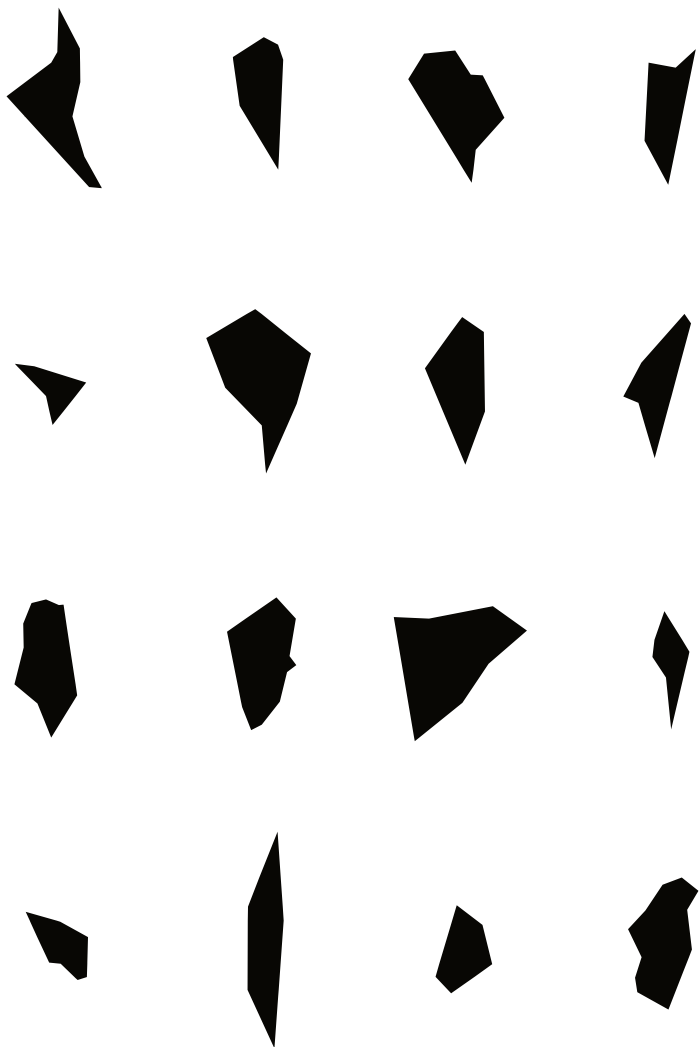
Kako bi doživljaj bio efektan, potrebno je pažljivo pozicionirati i dimenzionirati elemente što ovisi o smjerovima kretanja i mjerilu pojedinog prostora.

materijali i građenje

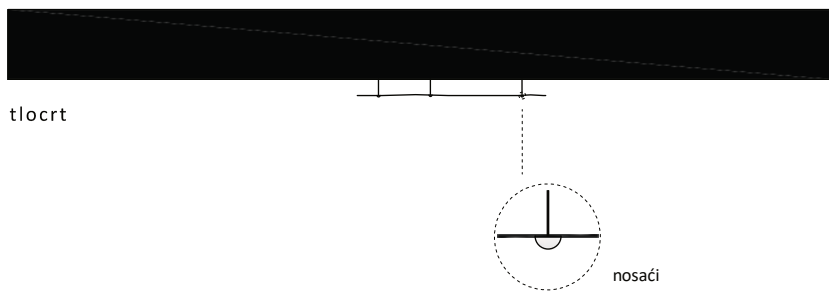
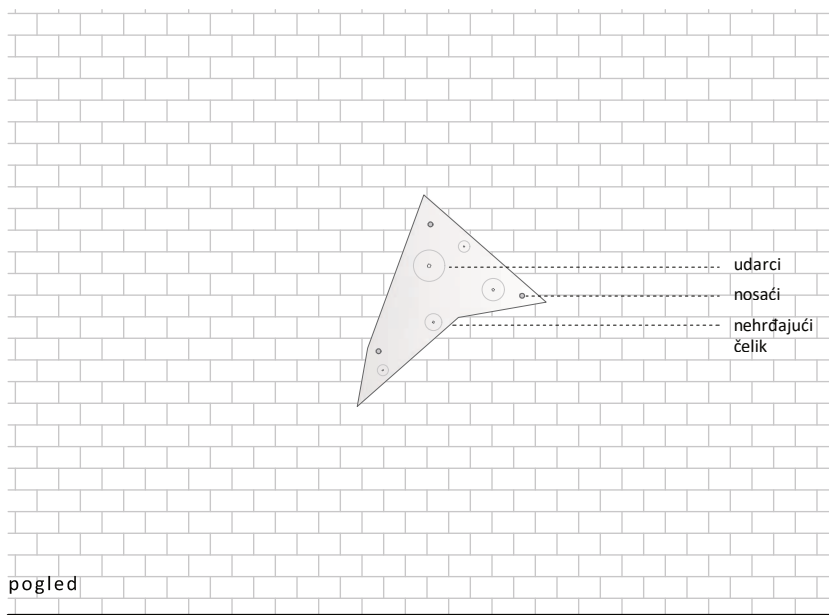
Od materijala se koristi lim od nehrđajućeg čelika ili aluminija premazanog da ne korodira, a reflektirajuća površina se naknadno blago iskrivljuje mehaničkim udaranjem. Rubovi ploča su zaobljeni zbog sigurnosti prolaznika.

Ploče imaju jednako obrađenu površinu s obje strane koja može sadržavati natpis.

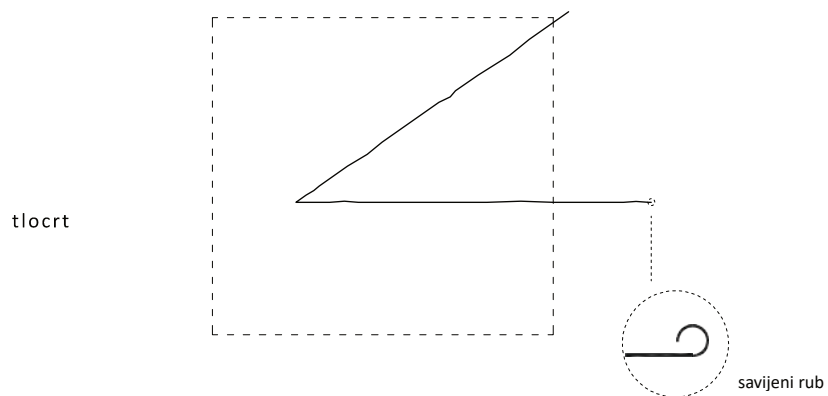
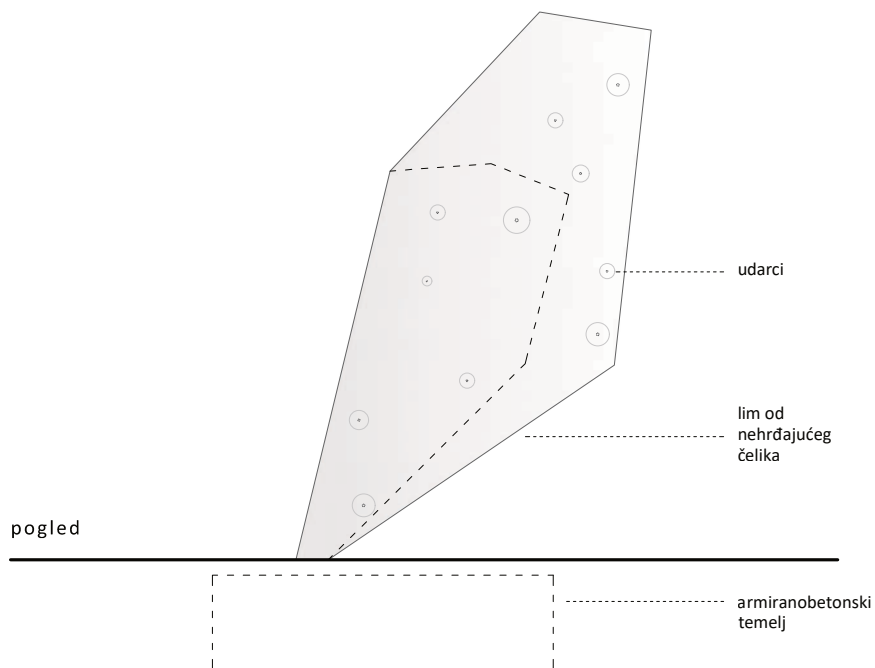
Dimenzije zidnih nosača i armiranobetonskih temelja te međusobni odnosi i veličina metalnih ploča određuju se u suradnji sa konstrukterima.

fragmenti

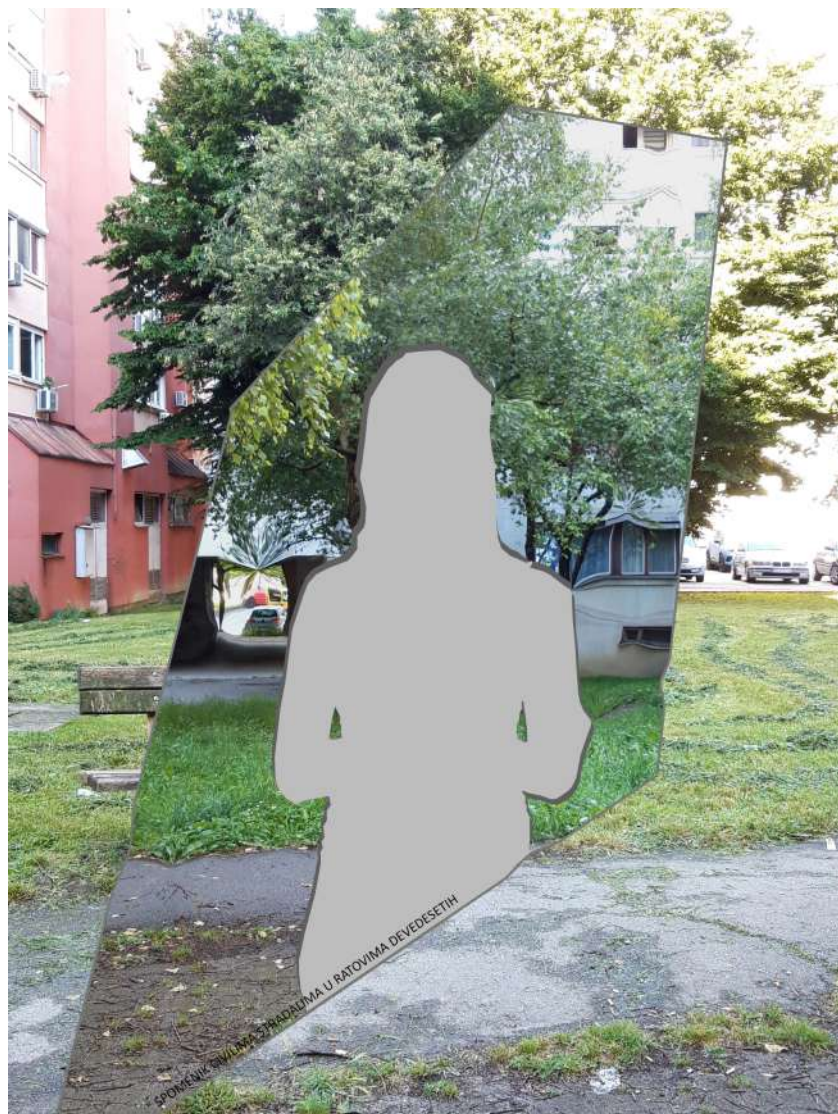

primjer elementa na zidu

primjer slobodnostojećeg elementa

Spomenik civilima stradalima u ratovima devedesetih

Dizajn:

Slobodna domena Zadruga za otvoreni kod i dizajn

Preporuke za jedinice lokalne uprave i samouprave su dio projekta 40: Otkrivanje, osvještavanje, osnaživanje i organizacija za ljudska prava čija je ukupna vrijednost 170.147€ od čega je 149.922,00€ osigurano kroz financijske podrške Islanda, Lihtenštajna i Norveške u okviru EGP grantova.

Projekt 40: Otkrivanje, osvještavanje, osnaživanje i organizacija za ljudska prava sufinancira Ured za udruge Vlade Republike Hrvatske.

Tisak ove publikacije omogućen je financijskom podrškom Islanda, Lihtenštajna i Norveške u okviru EGP grantova. Sadržaj ove publikacije isključiva je odgovornost Inicijative mladih za ljudska prava i ne odražava nužno stavove država donatorica i Upravitelja Fonda.

Stajališta izražena u ovoj publikaciji isključiva su odgovornost Inicijative mladih za ljudska prava i ne odražavaju nužno stajalište Ureda za udruge Vlade Republike Hrvatske.

arterarij

